

Portret van een heer

Vergeleken met Holland zijn uit het gewest Groningen in de periode vóór 1600 bijzonder weinig portretten bewaard gebleven. Men is er daarom in het verleden wel van uitgegaan dat er ook maar weinig schilderijen van aanzienlijke Groningers vervaardigd werden. Het is de vraag of die gevolgtrekking juist is. De kwaliteit van de overgeleverde portretten is hoog en ook andere gegevens wijzen op een bloeiend kunstenaarsklimaat in de tweede helft van de zestiende eeuw. Het lijkt er daarom eerder op dat men Groninger portretten niet als zodanig heeft geïdentificeerd, dan dat zij nooit gemaakt zijn.

Redmer Alma

Af en toe duiken schilderijen in verspreid bezit op waarvan een Groninger herkomst vastgesteld kan worden. Omdat portretten zelden van namen voorzien zijn, vormt de heraldische informatie doorgaans het belangrijkste hulpmiddel voor identificatie. Het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) kreeg onlangs een verzoek van de Berwick Borough Museum & Art Gallery in Berwick-upon-Tweed (een stadje op de grens van Engeland en Schotland) om informatie over de wapens op een portret in haar collectie. Het schilderij toont een zelfbewust man van aanzien, met rolkraag en bontgevoerde mantel, vergezeld van twee wapens met elk vier kwartieren. Opmerkelijk is dat grote aantal van in totaal acht kwartieren. Zo veel kwartieren vinden we in Groningen in die tijd alleen op enkele portretten van de adellijke familie Rengers van Ten Post. Al met al is direct duidelijk dat hier een aanzienlijk man vereeuwigd werd.

Johan Wifringhe

Hoewel niet alle wapens geïdentificeerd konden worden, was na een onderzoek door Yvonne Prins van het CBG al snel duidelijk dat het ging om een van de drie zonen van het stad-Groninger echtpaar Johan Wifringhe en Hebbele Benninge, maar helaas valt nog niet uit te maken wie van de drie afgebeeld is: Johan, Harmen of Sicke Wifringhe. Over de drie gebroeders Wifringhe en hun familie worden we ingelicht door de familiekroniek van hun aangehuwde neef Rinnert van Solckema. Deze vermeldt dat hun vader Johan Wifringhe (circa 1505-1571) drost van het Oldambt en burgemeester van de stad Groningen geweest is. Hij was een zeer vroom man, zacht en godvrezend, en was 'seer wal geacht ende ontsien bij allen menschen, unde heft Stad ende Landt van Groningen geregiert ende altijt 't beste

(coll. en foto Berwick Borough Museum & Art Gallery, Berwick-upon-Tweed)

ende het proufijtelicxste vor den gemeente gesocht ende bigeert'. Hij moet omstreeks 1505 geboren zijn, studeerde in 1521 te Keulen en was inderdaad ambtman van het Old-ambt in 1561 en 1562 en vele jaren burgemeester en hoofdman van Groningen van 1557 tot zijn dood. Hij huwde in 1528 met Hebbele Benninge, de dochter van Sicke Benninge, raadsheer, rentmeester en hoofdman te Groningen, maar vooral bekend als schrijver van een omvangrijke kroniek. Uit dit huwelijk werden vier dochters en drie zoons geboren die hun vader overleefden.

Drie zoons

De oudste zoon, jonge Johan Wifringhe (circa 1530-1593), was net als zijn vader 'wal bemindt ende geacht', bekleedde het ambt van raadsheer na het overlijden van zijn vader en was burgemeester en hoofdman van 1576 tot zijn dood. De tweede zoon, Harmen Wifringhe (circa 1535-1607), was volgens Van Solckema ook in aanzien. Hij was voogd van het Jurgensgasthuis (1574), raadsheer (1576, 1596), kerkvoogd van Sint-Maartenskerk (1577), olderman (1578, 1579), kerkvoogd van Sint-Walburgkerk (1592-1594) en burgemeester en hoofdman van Groningen (1597-1607).

De derde zoon ten slotte werd naar zijn grootvader Sicke Benninge genoemd, maar hij voerde later die toenaam niet meer en heet dan Sicke of Sixtus Wifringhe (circa 1540-circa 1620). Omdat broers niet tegelijkertijd in het stadsbestuur zitting konden nemen, vervulde hij veel minder openbare ambten dan zijn vader en oudere broers. Wel was hij in de jaren 1580 tot 1588 olderman van het gildrecht en ambtman van Selwerd tussen 1580 en 1585. Hij bleef ongehuwd.

De drie broers bekleedden alle drie in de nasief katholieke periode van de stad Groningen tussen 1580 en 1594 stedelijke functies. Sicke bleef vermoedelijk ook katholiek nadat bij de Reductie van 1594 de stad Groningen onder de hervormde Republiek der Verenigde Nederlanden gebracht werd, en vervulde sindsdien geen openbare ambten meer. Zijn broer Harmen ging wel over, werd lidmaat van de Hervormde kerk en wist al spoedig de weg naar het regeringspluche te vinden. De nazaten van Johan en zijn zusters waren ook gedeeltelijk hervormd en gedeeltelijk katholiek.

Met acht kwartieren versierd

Wie van de drie broers op het schilderij is afgebeeld, is niet uit te maken. Het portret moet met een ruime marge rond 1580 zijn vervaardigd, toen alle drie de broers vaste voet in de stad-Groninger regering hadden gekregen. Hun vader Johan was de eerste van het geslacht die de hoogste ambten bereikte, vermoedelijk mede dankzij zijn huwelijk met de dochter van Sicke Benninge. Hoewel de fami-

lie Wifringhe er al vanaf halverwege de vijftiende eeuw woonachtig was, behoorde zij niet tot de aanzienlijkste geslachten, evenmin als de families waarmee zij door huwelijken verbonden was. Toen in de jaren na 1569 en wederom tussen 1580 en 1594 alle staatsgezinde en hervormde families van stedelijke ambten uitgesloten waren, waren voor de overgebleven katholieke families plotseling vele zetels te verdelen. Ook de macht en status van de Wifringhes nam daardoor in die jaren sterk toe. In dat licht is het niet verwonderlijk dat de geportretteerde broer het schilderij met maar liefst acht kwartieren liet versieren. Op die wijze kon met overdadige heraldiek het gebrek aan adellijke kwartieren in ieder geval voor de oppervlakkige beschouwer worden gecompenseerd en het totaalbeeld van het portret was daardoor meer in overeenstemming met zijn positie van dat moment.

Familiekroniek van Van Solckema

Dat de familie Wifringhe er behoefte aan had haar voorgelacht meer cachet te geven, blijkt ook uit de familiekroniek van Rinnert van Solckema. Deze worstelde niet alleen met de half-adellijke status van zijn eigen familie, maar ook deed hij veel moeite om de familie van zijn vrouw, Aelke Wifringhe, met terugwerkende kracht meer allure te verlenen. De stamvader, olde Harmen Wifringhe, zou in 1486 geleefd hebben en was afkomstig uit Twente, waar nabij Oldenzaal nog altijd een 'Wyffringeborg ofte hoff' zou zijn. Dit was een leengoed van het klooster Frenswegen, 'welcke beleninge niet en can verolden ofte prescriberen van oltheden der jaren'. Zodra de erfgenamen van Wifringhe de pacht weer afkopen, zou bepaald zijn, was de borg weer een vrij goed. De pachters waren, volgens die redenering, feitelijk te beschouwen als allodiale heren. Stamvader Harmen Wifringhe was volgens Van Solckema gehuwd met Lamme Bayens, dochter van de burgemeester olde Baye Bayens. Hun zoon Johan Wifringhe huwde met Johanna ten Nuel, dochter van een De Maeck, 'welck beyde treftigen afcomsten ende stammen waren'. De namen die Van Solckema noemt, worden door de bronnen bevestigd, maar hij spiegelt hun status wat fraaier voor. Zo is Baye Bayens nooit burgemeester geweest en alle genoemde families kunnen hoogstens als nette en vermogende burgerij gekenmerkt worden.

Van Solckema is het bekendst geworden omdat dankzij hem de 'Conscriptio exulum', een wapenboek van Friese katholieke ballingen uit het eind van de zestiende eeuw, overgeleverd is. Daarnaast was hij ook opsteller van de 'Conscriptio nobilium Groningensium', een wapenboek van Groninger adellijke families. In dit wapenboek wordt veel ruimte ingenomen door verwanten van zijn schoonfamilie

Wifringhe, van wie velen uitsluitend door Van Solckema als adellijk beschouwd worden. Dankzij zijn wapentekeningen kennen we de vaderlijke kwartieren die op het portret afgebeeld zijn: Wifringhe, Ten Nuel, Bayens en De Maeck. De kwartieren van moederszijde zijn bijna alle onbekend. Het wapen Benninge is wel goed gedocumenteerd, zowel door het zegel van Sicke Benninge, de grootvader van de geportretteerde broer Wifringhe, als door latere grafzerken en rouwborden. Het wapen met de kroon moet behoren aan Sickes moeder, die uit het Groninger Westerkwartier zal stammen. De overige twee kwartieren moeten de wapens van zijn vrouw en schoonmoeder weergeven, die vermoedelijk uit de stad Groningen afkomstig was. Dat deze wapens onbekend zijn, doet vermoeden dat ook de familie van Sickes vrouw niet tot de hoogste kringen van het stad-Groninger patriciaat behoorde.

Waardevolle vondst

Al met al is de vondst van het Wifringhe-portret bijzonder waardevol te noemen. Niet alleen wordt hierdoor de grote waarde van de heraldiek bij het identificeren van het portret aangetoond, waardoor aan het corpus van zestiende-eeuwse Groninger portretten weer een stuk van hoge kwaliteit kan worden toegevoegd, maar ook geeft het portret heraldische informatie die nergens anders wordt gevonden. Misschien wel het interessantste is het portret als monument van een pas opgekomen familie die haar nieuw verworven status glans bijzet door de beschouwer te imponeren met een aanzienlijk voorgelacht. Ook al zal aan het einde van de zestiende eeuw niemand van de bezoekers van de heer Wifringhe alle kwartierwapens herkend hebben, de gepretendeerde veelkleurige afstamming kon niemand ontgaan.

Bronnen en literatuur

- Rinnert van Solckema, 'Linagieboek', Handschrift in het Fries Museum, Leeuwarden;
- R.H. Alma, 'Conscriptio nobilium Groningensium. Het wapenboek van Rinnert van Solckema (ca. 1590)', *Gruoninga* 48 (2003) 82-110;
- H.L. Hommes, 'Wifrinck of Wifringhe', *De Nederlandsche Leeuw* (1950) k. 44-50.

Redmer Alma is historicus en archivaris.